

Taantumien syvyydestä

Matti Pohjola

Professori

Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu

Vuonna 2009 kansantaloutemme bruttokansantuotteen määrä väheni kahdeksan prosenttia edellisvuodesta. Tilastokeskus uutisoi pudotuksen olleen suurin yksittäisenä vuonna tapahtunut tuotannon väheneminen vuosien 1917 ja 1918 jälkeen. Eurostatin tilastot paljastavat puolestaan sen olleen euromaiden ja EU:n vanhojen jäsenmaiden (EU-15) suurin pudotus kyseisenä vuonna.

Talouspoliittisessa keskustelussa taantumaa onkin pidetty ennätysellisen syvänä, ja sitä on kutsuttu jopa lamaksi. Samalla on ihmetelty, miksei se näy vakavampina ongelmina yhteiskunnassamme. Työttömyysaste nousi viime vuonna 8,2 prosenttiin, vain puoleen sitä, mitä se pahimmillaan oli 1990-luvun laman aikana.

Selitys on varsin yksinkertainen: nyt koettu taantuma ei ollut ennätysellinen, vaan syvydeltään vain puolet 1990-luvun lamasta. Taantumaa edelsi nimittäin harvinaisen voimakas korkeasuhdanne ja tuotannon pudotus ajoittui lähes kokonaan yhdelle kalenterivuodelle. Kokonaistuotanto putosi siten korkealta ja nopeasti, mutta on jo nyt toipumassa.

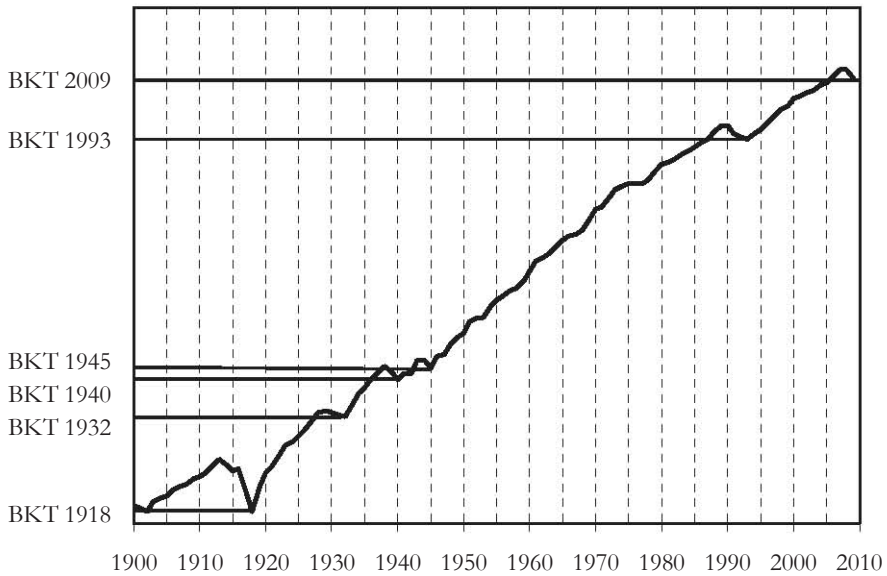
Yhden vuoden havainnosta on vaikea päätellä mitään taantumien syvyydestä, vaan ana-

lyysi on tehtävä pidemmän ajanjakson yli. Tarkastelen tässä kirjoituksessa asiaa vertaamalla vuoden 2009 taantumaa taloutemme aiempiin kriiseihin ja muiden maiden taantumiin.

Kuvio 1 esittää Suomen bruttokansantuotteen määrän kehityksen vuosina 1900–2009. Taantumia ja lamia on nimetty sen vuoden mukaan, jona bruttokansantuote oli alhaisimmillaan. Syvyyttä mitataan kysymällä kuinka monen edellisen vuoden kasvu menetettiin kriisin pohjalle saavuttaessa. Koska vuonna 2009 BKT oli alempi kuin vuonna 2006, taantuma vei näin laskien kolmen edellisen vuoden talouskasvun. 1990-luvun lama (1993) söi kuuden edellisvuoden kasvun ja vuoden 1918 kriisi peräti 15 vuoden kasvun. Kriisit saa näin seuravaan järjestykseen syvin ensin kerrottuna: 1918, 1993, 1932, 1940 ja 2009, 1945. Tällaiseen vertailuun on toki suhtauduttava varauksin varhaisempien kriisien tilastoinnin osalta, mutta paljastaa se ainakin sen, ettei vuoden 2009 taantumaa voi pitää 1990-luvun laman veroisena kriisinä.

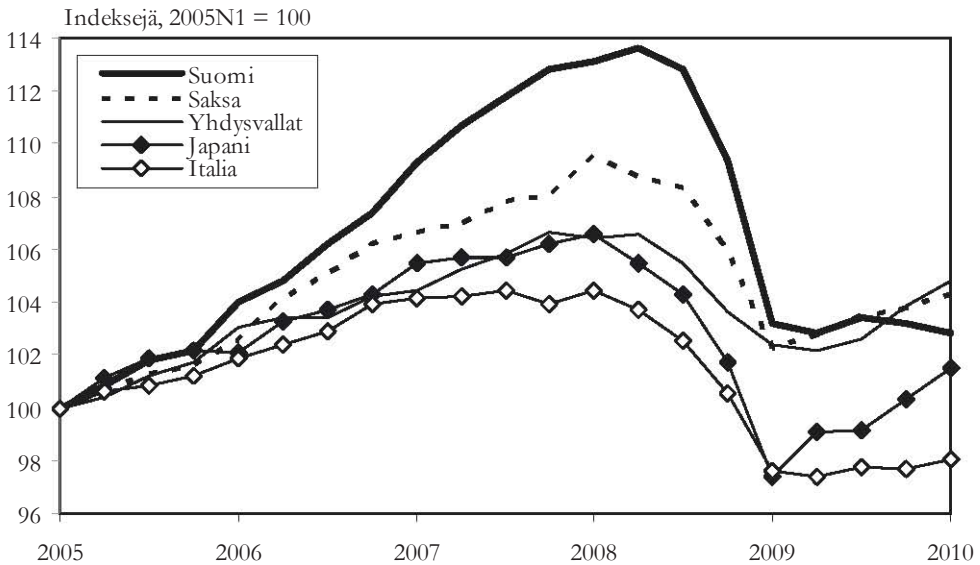
Kuviossa 2 tehdään bruttokansantuotteen volyymikehityksen kansainvälinen vertailu neljännesvuosiaineistolla vuoden 2005 ensimmäi-

Kuvio 1. Bruttokansantuotteen määrä viitevuoden 2000 hinnoin (logaritminen asteikko)



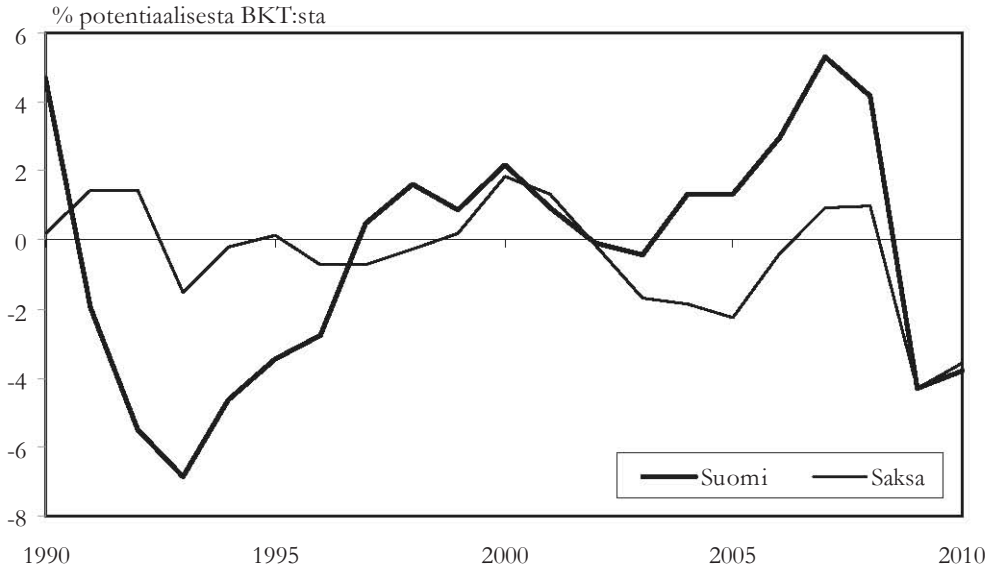
Lähde: Historialliset sarjat ja kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Kuvio 2. Bruttokansantuotteen määrän kehitys vuosineljänneksittäin



Lähde: Statistics database, Eurostat.

Kuvio 3. Tuotantokuilu prosentteina potentiaalisesta bruttokansantuotteesta



Lähde: World Economic Outlook Database, IMF.

sestä neljänneksestä (BKT = 100) vuoden 2010 ensimmäiseen neljännekseen. Se paljastaa heti, ettei taantuma ollut meillä sen syvämpi kuin se oli Saksassa ja Yhdysvalloissa, kun asiaa tarkastellaan suhteuttamalla vuoden 2009 bruttokansantuote vuoden 2005 ensimmäisen vuosineljänneksen tasoon. Suomi erottuu muista vain korkeasuhdanteen voimakkuuden osalta. Italiassa ja Japanissa taantuma oli näin laskien selvästi syvämpi kuin meillä.

Kuvioiden opetus on, ettei suhdannevaihteluja voi kuvata tuotannon määrän muutoksilla, vaan ne on suhteutettava talouden kasvupotentiaaliin. Modernissa suhdanneteoriassa tämä tehdään mittaamalla ns. tuotantokuilu, joka on toteutuneen ja potentiaalisen bruttokansantuotteen välinen erotus. Potentiaaliseksi määritellään se kokonaistuotannon laskennallinen taso, joka saavutettaisiin, jos kaikki tuotemark-

kinat olisivat tasapainossa ja työmarkkinat tilassa, jossa on vain rakenteellista työttömyyttä.

Kuviossa 3 on tällainen, IMF:n tekemä laskelma Suomelle ja Saksalle. Se vahvistaa edellisen kuvion sanoman: vuoden 2009 taantuma oli molemmissa maissa yhtä syvä kokonaistuotannon pudottua neljä prosenttia potentiaalista alemmaksi. Taantumaa edeltävä korkeasuhdanne oli meillä sen sijaan selvästi voimakkaampi. Suomen BKT:n kahdeksan prosentin pudotus voidaan jakaa kahteen komponenttiin: puolet siitä oli paluuta normaaliin kehitykseen eli tuotannon potentiaaliselle tasolle ja puolet taantumaa.

Tämä tarkastelu vahvistaa mielestäni sen vuosi sitten tällä palstalla esittämäni näkemyksen, ettei taantuma ole kansantaloutemme keskeisin ongelma (”Taantumasta rakennemuutokseen”, KAK 3/2009). Se tuli meille kansain-

välisen talouskriisin kautta ja poistuu maailmantalouden elpymisen myötä. Potentiaalisen tuotannon kasvun hidastuminen on suurempi ongelma. Sen syitä ovat väestön ikääntymisen vuoksi tapahtuva työpanoksen väheneminen ja teollisuuden rakennemuutoksen aiheuttama työn tuottavuuden kasvun hidastuminen. Julkisen sektorin velkaantumisesta on tullut kasvun uusi uhkatekijä. Meillä se aiheuttaa verojen korotustarpeita ja julkisten menojen leikkausepäaineita, maailmalla se nostaa pitkiä korkoja.

Maailmantalouden elpyminenikään ei ole välttämättä kestäväällä pohjalla. Kansainvälisellä talouskriisillä oli kaksi taustatekijää. Ensimmäinen on kehittyvien talouksien, erityisesti Kiinan voimakas kasvu, jonka myötä kasvanut säästäminen ohjautui nettoluotonantona kehit-

tyneille talouksille, erityisesti Yhdysvalloille. Toinen tekijä on se, ettei rahoitusjärjestelmä kyennyt kohdentamaan näitä säästöjä ilman riskin huomattavaa kasvua. Kumpikaan näistä tekijöistä ei ole poistunut. Mikä tahansa satunnaiselta näyttävä tekijä, kuten Lehman Brothersin konkurssi oli syksyllä 2008, voi näissä oloissa jälleen romahduttaa sijoittajien, yritysten ja kuluttajien luottamuksen talouskehitykseen ja aiheuttaa sen myötä uuden taantuman.

Aikakauskirjan tässä numerossa ennustelaitosten tutkijat ottavat kantaa nousukauden näkymiin. Usko kansantaloutemme nopeaan elpymiseen on kaikilla vahva, mutta käsitykset tulevan kasvun voimakkuudesta ja julkisen talouden tasapainottamisen tarpeesta eroavat. □